
RADOVAN STOJANOVIĆ

KULTURA SAMOUPRAV- LJANJA

MILIVOJE PAVLOVIĆ: KULTURA OD DO,
IIC SSO SRBIJE, BEOGRAD 1980. GODINE

Knjiga M. Pavlovića predstavlja zbornik intervjua autora sa našim najpoznatijim kulturolozima i sociolozima kulture. Osnovna tema koja se razmatra u ovoj zanimljivoj knjizi jeste upravo ono što je formulisano u podnaslovu knjige: „razgovori o protivrečjima naše kulturne svakidašnjice”. Knjiga ima tri dela: u prva dva nalaze se intervjui, a u trećem dat je izbor izvoda iz dokumenata koji su usvajani na različitim društvenim i stručnim skupovima.

O definiciji kulture. U razgovoru sa Milošem Ilićem i Stipom Šuvarom pokrenuto je pitanje definisanja kulture. Iako dopušta mogućnost da su mnoge definicije potpunije, M. Ilić je saopštio svoju, davno već poznatu i priznatu, definiciju kulture („Kultura je skup svih materijalnih i duhovnih vrednosti i tvorevina koje su nastale kao posledica fizičkog i duhovnog rada, a čiji je smisao da olakša održanje ljudskog društva, produženje i napredak čovečanstva.”). S. Šuvar se opredelio za definiciju: „Kultura je određeni istorijski način života” koja, čini se, pretenduje na univerzalno određenje. A da li je tako? Naime, ukoliko život shvatimo u njegovoj sveukupnosti, on obuhvata kako vrednosti, tako i nevrednosti (nemoral itd. su produkti istorijskog načina življenja, pa bi i on i druge nevrednosti ulazili ravnopravno u definiciju.

Ukoliko bismo, pak, suzili shvatanje značenja sintagme „određeni istorijski način života” isključivo na vrednosti, mogli bismo iz navedene definicije dokučiti šta je to kultura, ali, opet, uslovno — izuzimajući sve one nepotpune vrednosti, koje omogućuju, zahvaljujući dinamici zbiivanja u kulturi, stvaranje autentičnih vrednosti.) Nekoliko sagovornika (S. Majstorović, V.

Jovičić, Č. Brašanac) dalo je proširenje pojma kulture u vidu konkretnih odrednica šta kultura sve *jeste*, posmatrano iz ravni društvene prakse.

Više sagovornika se osvrnulo na pojam stvaralaštva, dovodeći ga u vezu s pojmom kulture, a sva ova izražena shvatanja mogu se svesti na stanovište da se pod kulturom podrazumeva sposobnost stvaranja novih vrednosti, što, opet, podrazumeva i naznačena definicija M. Ilića.

O odnosu samoupravljanja i kulture. Sagovornici M. Pavlovića su saglasni da proces podružljavanja kulture i u našem društvu treba da vodi stvaranju samoupravljačke (samoupravne) kulture — ali ne u smislu obnovljenog/samoupravnog „proletkulta”. P. Matvejević ističe da je „najpre potrebno samoupravljanje kako bi se izgradila napredna društvena i kulturna samoupravljačka svest, a da je isto tako neophodna društvena i kulturna svest kako bi se izgradilo samoupravljanje.” (str. 94). On, takode, ističe da je „istorijski zadatak socijalizma — ako je socijalizam na delu — da spoji duhovnu dimenziju proizvodnje sa samom proizvodnjom.” (str. 35.)

Zajednička kod nekolicine sagovornika jeste osuda proletkultovskog koncepta kulture. Osnovno je da se neguje humanistička, sveljudska kultura (a ne stvaranje posebne radničke kulture). Dakle, kultura kao cilj i sredstvo oslobađanja od klasnih ograničenja i determinacija, istovremeno je i klasno-oslobodilačka kulturna/stvaralačka delatnost, a ne delatnost posebnog vremena i posebnih slojeva

O kiču i šundu. Svi sagovornici koji su govorili o kiču ukazivali su na to šta je kič, kako deluje, šta kič sprečava, a šta podstiče; na žalost, niti jedan sagovornik nije dao i definiciju kiča. V. Jovičić je na direktno pitanje odgovorio o šundu: „Dalekosežnije gledano, šund će se iskoreniti ili kvalitetno preobraziti kada se izmeni sastav društvenog tla koje ga ovakvog hrani... Dokle god društvenim okolnostima bude pothranjivan prohtev za brzim i jalovim iluzijama, šund će pronalaziti puteve do čoveka: ako u zakonima ne bude za njega nijedne rupe, sam će ih izbušiti... Otpornost šunda nije u njemu samom — sam po sebi je efemeran kao i druga potrošna roba — već u okolnostima koje stvaraju i održavaju potrebu za njim. Samo prodor istinskih kulturnih vrednosti i dalje oslobađanje rada i čoveka, mogu trajno ukinuti potrebu za banalnostima svakojakih vrsta, a samim tim i njihove pojmovne oblike.” (str. 109.)

O fenomenu malograđanštine. R. Božović je sa malo reči portretisao tipičnog malograđanina: „životvrednije”, nerevolucionarnost, konzervativnost, samozadovoljstvo, licemerstvo; sitna i

šćardžijska dušica malograđanina proračunato se prilagođava svim društvenim promenama, bez želje da rizikuje, sa stalnom ambicijom da se prikloni pobednicima... Više od svega je usavršio načine adaptacije sa preovladavajućim vrednostima i uzorima. On potpomaže stvaranju osrednje vrednosne orijentacije. Radi konformističke sigurnosti i ogoljenih interesa, on odustaje od suočavanja sa sobom i stvarnošću. Malograđanin je jednostavno našao sigurno okrilje u jednom stilu egzistencije koji je lišen aktivnog životnog stava, stvaralačkog napora i istraživačkog nespokoja..." (str. 117.) D. Vitošević je ukazao i na druga svojstva malograđanštine — pokazao je šta je skorojevićstvo: „Čovek opterećen osećanjem manje vrednosti, obično zbog „nižeg” porekla; stekao je neki manji ili veći položaj, a pri tom izgubio meru i unutrašnju ravnotežu. Otuda on ide u same krajnosti: teži za uspehom preko noći, po pravilu bez rada; obožava svaku vlast i materijalna dobra; stidi se svog porekla; veliča sve tuđe i strano; voli parade i titule, a mrzi znanje i učenost; odriče se prošlosti, misleći da istorija počinje od njega; prezire selo i seljake; samouveren je i slavloljubiv, itd. U stvari, sve su to razni oblici preterivanja i nesklada koji su, u stvari, nespretni pokušaji da se nadomesti unutrašnja praznina i nedovršenost. Ukratko — polutanstvo.” (str. 73.)

Za pobrojana obeležja naše kulture zajedničko je da su data samo opisno — onako kako deluju u svome pojavnom obliku. To se i može razumeti kad se uzme u obzir da se u intervjuima i ne mogu produbljenije analizirati svi problemi kulture svakodnevlja u našem društvu. Otud samo opisi, a ne i ukazivanje na zakonitosti nastanka i mogućnosti ukidanja i prevladavanja ovih problema.

O *amaterizmu*. V. Jovičić je amaterizam definisao kao „fenomen spontane ljudske aktivnosti u kojoj se polazi od unutrašnje motivacije, unutrašnje potrebe i slobodnog izbora... Međutim, ne možemo prihvatiti amaterizam kao spontanu aktivnost, kao vrednost čovekovog aktivizma, ako ona predstavlja isključivo kompenzaciju za neostvarenost u radu... Amaterizam moramo poimati kao deo realnosti, kao odsjaj podeljenosti sfere kulture i ljudskog rada i zato podržavam da se ovaj termin zameni terminom *samodelatnost*.” (str. 115) Neophodno je, takođe, naznačiti da je još bilo reči i o pojmovima *policentrizma*, *kulturnog pluralizma*, *kulturnog tržišta* i drugim. Treba još istaći da je S. Majstorović posebno govorio o pravu na kulturu, koje je sadržano i u pojmu i u praksi *samoupravne kulturne politike*.

Osnovne vrednosti ove knjige ne pokazuju se samo u instrumentalnim značenjima. Naime, najveći se pitanjima savremene kulturologije, kulturne prakse i kulturne politike, iz drugog pla-

na, nenametljivo, ali dosledno i logično, izbija novo shvatanje kulture, koje se zasniva na marksističkom i dijalektičkom pogledu na svet.

„Kultura samoupravljanja — kultura kao samoupravljanje predstavlja viši stepen kulturne i društvene svesti” ili, kako ispravno ističe P. Matvejević: „Pod *samoupravnom ili samoupravljačkom kulturom* ne treba, naravno, zamišljati neku izdvojenu i zasebnu kulturu — nešto nalik na obnovljeni proletkult — nego, naprosto nove kvalitete koje samoupravni društveni odnosi mogu dati i producirati u kulturi, u kojima se oblikuju ili određuju stanoviti kulturni sadržaji.” (str. 94.)

Dalje svojstvo kulture samoupravljanja je „samoupravni kulturni pluralizam”, kako naglašava S. Majstorović, „ne samo kao političko-pravna osnova zajednice, nego i jedan od najznačajnijih činilaca njenog ukupnog razvoja, sam njen temelj.” (str. 52.)

Kultura samoupravljanja izrasta iz procesa podružljavanja kulture. To je dugotrajan proces koji ne podrazumeva samo podružljavanje tradicionalnih vidova kulture, već i „*kulturu rada i življenja*.” V. Jovičić s pravom ističe da „radnička klasa usvaja kulturu prevashodno u meri kojom osvaja pozicije u društvu.” (str. 106.) „Radničkoj klasi nije potrebna nikakva posebna već svečovečanska, sveljudska kultura.” Ističući ovaj momenat, P. Ralić konstatuje: „U svoj celovitosti programa stvaranja besklasne istorije, radnička klasa uključuje i zahtev za prevazilaženjem vlastite klasne vladavine. Zato ona i odbacuje i svaki zahtev za vladavinom nad stvaralaštvom.” (str. 123.) Sama okolnost da su kulturne potrebe radničke klase nerazvijene i da radnička klasa u sebi koncentriše bedu čitave klasne istorije ukazuje na saznanje da ona mora biti i nosilac kulturne oskudice. A iz „kulturne oskudice radničke klase”, prema Ralićevom shvatanju, „valja izvlačiti pravu istorijsko-revolucionarnu energiju da bi ona zagospodarila uslovima društvene reprodukcije kulture.” (str. 125.)

Ovo novo shvatanje prisutno je i u usvojenim dokumentima kojima se reguliše praktičko ugrađivanje pomenutih teorijskih i idejnih stavova u našu samoupravnu praksu. U njima je posebno naglašena uloga i funkcija osnovnih organizacija udruženog rada i mesnih zajednica kao odlučujućih i nezaobilaznih subjekata samoupravne kulturne politike.

Ova knjiga M. Pavlovića dostojna je pažnje. Pažljiviji čitalac će uočiti da je autor knjige znalac kulturološke problematike, da ume lucidno i veoma vešto i pregnantno postaviti pitanja o svim značajnijim problemima sa kojima je su-

očena naša kulturološka misao i kulturna praksa. Drugi deo knjige („Oko kulture: s frontova i iz pozadine” — intervju sa D. Matićem, V. Dedićem i R. Čolakovićem) kao i intervju sa O. B. Merinom i A. Pećom su manje u funkciji razmatranja centralne teme knjige. Ukoliko je, pak, autor hteo elastičniji pristup kulturi (kako bi knjiga obuhvatila i problematiku umetnosti) utoliko je bilo neophodno razmotriti i ostale teme savremene umetnosti.

Ova knjiga je svojevrsna antologija zanimljivih teorijskih stanovišta i pogleda na kulturu. Ona pruža mogućnost brzog uvida u karakterističnu sociološku problematiku i otuda može biti relevantna i za istraživanje kulture, a isto tako može biti korisna i kao lektira za učenike usmerenog obrazovanja. Knjiga je čitljiva i treba je preporučiti širem krugu čitalaca; naročito onima koji se tek upoznaju sa ovom problematikom. Neophodno je, najzad, istaći izuzetnu vrednost trećeg dela knjige („Dokumenti”) koji omogućuje pregled nastojanja šire društvene zajednice za razvoj kulture na samoupravnim osnovama. Uz ovo, preglednosti knjige doprinosi jasan i dopadljivo napisan uvod.